

Małowist, Marian

"Zur Getreidepolitik Oberitalienischer Städte im 13. Jahrhundert", Hans Conrad Peyer, Wien 1950 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 44/1-2, 193-195

1953

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

buntu przeciw książętom odbiera im ich właściwą treść społeczną i znowu stawia świadomość prawną w roli głównego czynnika procesu dziejowego.

W dalszym ciągu Autor rozpatruje jeszcze zagadnienie ideologii dynastycznej na kartach Kroniki, a szczególnie dużo miejsca poświęca sprawie rozpatrzenia nomenklatury *domini naturales* w odniesieniu do Piastów, wreszcie w zakończeniu dyskutuje sprawę absolutyzmu piastowskiego najpierw na gruncie literatury politycznej XVIII w., a następnie jej kontynuację w wypowiedziach historyków XIX-wiecznych. Wykazuje brak udokumentowania dla tego ostatniego poglądu. Sądzi, że jak na naukową teorię ma ona dziwną postać: „nie ma ani nazwy, ani chronologii... ani definicji, ani wreszcie faktów i dowodów“ (s. 150). W gruncie rzeczy sprawa wydaje mi się więcej skomplikowana, ale rozpatrywanie jej zaprowadziłoby nas za daleko.

W postwowie Autor jeszcze raz wyjaśnia charakter swej książki, która nie chciałaby zamykać jakiegoś etapu przebytych badań, „natomiast ma ambicję otwarcia raczej jakiegoś etapu“ (s. 151). Sądzę, że ten cel w zupełności ona spełniła i to jest niewątpliwie wielką naukową zasługą Autora. Dostarczy ona niejednemu z nas substratu do rozmyślań i do dyskusji nad Gallową monarchią.

G. Labuda

Hans Conrad P e y e r: Zur Getreidepolitik Oberitalienischer Städte im 13. Jahrhundert. Wien 1950. Veröffentlichungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Bd. 12, s. 183.

Praca Peyera jest jednym z niewielu opracowań, dotyczących problemu aprowizacji miast średniowiecznych. Autor słusznie zwraca uwagę na to, że dotychczasowe badania w tym zakresie obejmowały głównie kwestię handlu zbożowego, co oczywiście odciągało uwagę od podstawowego zagadnienia, jakim była konieczność zaopatrzenia w zboże ludności miast średniowiecznych.

Praca oparta jest na bogatym materiale źródłowym, przebadanym w archiwach miast Włoch północnych oraz niektórych miast Romani, zwłaszcza zaś Bolonii, która dostarczyła szczególnie wielu cennych informacji. Materiał archiwalny obejmuje głównie wiek XIII; wcześniejsze dane są stosunkowo nieliczne.

Po krótkim wstępie, omawiającym sytuację miast północno-włoskich w XII i XIII w. P. przechodzi do interesującego zagadnienia: w pierwszym rozdziale charakteryzuje politykę zbożową wolnych komun w stosunku do wsi, leżących na ich obszarze państwowym, wskazując przy tym na energiczne dążenie władz miejskich do zapewnienia regularnego dopływu artykułów rolnych do miast. Posługiwano się przy tym środkami przymusowymi, przy pomocy których starano się zmusić ludność wiejską do dostarczenia na rynek miejski możliwie dużej ilości towarów. Jednocześnie uniemożliwiano jej wywóz zboża poza terytorium państwowe. Celem ułatwienia dowozu zboża rozbudowywano system dróg lądowych, porządkowano szlaki komunikacyjne wodne, wreszcie w okresach wyjątkowych trudności wprowadzano premie na import zboża. Ponieważ jednak wszystkie te środki nie mogły zapobiec częstym wybuchom drożyzny, zaś szybki rozwój miast wymagał coraz większego importu żywności, miasta północnych Włoch musiały sięgać po zboże, pochodzące z obcych terytoriów. W drugim rozdziale swej pracy P. zajmuje się właśnie tym problemem, wykazując przy pomocy bogatego materiału źródłowego, że kwestia zapewnienia dowozu

zboża była ważnym elementem polityki zewnętrznej miast włoskich w omawianym okresie, i to nie tylko mniejszych, ale nawet tak silnych, jak Wenecja czy Bolonia. Autor dowodzi, że w XIII i na pocz. XIV w. Włochy północne odczuwają już konieczność importu zboża z południowych części półwyspu, czy z Dalmacji i Friulu. Umacnia to m. in. stanowisko Wenecji, jako głównego punktu importu artykułów rolnych. Przy tym wszystkim jednak miejscowe zasoby zboża odgrywały decydującą rolę i problem ich dystrybucji oddziaływał bardzo silnie na politykę wszystkich miast omawianego terenu, powodując niejednokrotnie ostre walki między nimi, np. walki Bolonii z Ferrarą.

W następnych rozdziałach (3 i 4) autor omawia politykę zbożową na wewnątrz miast i kontrolę rynku. Władze miejskie tępiły silnie rozwiniętą spekulację poprzez zwalczanie rozpowszechnionego systemu skupu zboża przez poszczególnych bogatych mieszczan, którzy zamierzali je sprzedać następnie po wyższych cenach. P. omawia dokładnie system kontroli rynku, problem miejskich magazynów zbożowych oraz sposoby ich finansowania. W zakończeniu wykazuje całkowitą zbieżność polityki zbożowej poszczególnych miast.

Praca Peyera ma charakter wybitnie opisowy. Niewątpliwie wnosi ona wiele nowego dzięki nagromadzeniu bardzo obszernego materiału źródłowego. Niemniej należy stwierdzić, że autor nie wyczerpał wszystkich problemów, które wynikają z przedstawionych przez niego źródeł. Tak więc nie zajął się zupełnie interesującym problemem oddziaływania polityki miejskiej na stan rolnictwa i na położenie ludności wiejskiej we Włoszech północnych. Wydaje się rzeczą niewątpliwą, że tak ostry nacisk, wywierany przez miasta, musiał powodować stosunkowo niski poziom cen zboża, a tym samym pozbawiał chłopów dużej części ich dochodów. Byłby to więc jeden z elementów, powodujących silny w tym okresie odpływ ludności wiejskiej do miast.

W związku z tym wszystkim nasuwa się jeszcze jedna refleksja. Wiadomo dobrze dzięki pracom D o r e n a, D a v i d s o h n a i innych uczonych, że władze miejskie podporządkowywały sobie wieś nie tylko w zakresie dostaw zboża, ale w dziedzinie polityki handlowej i przemysłowej. Dzięki temu poszczególne miasta stawały się rzeczywiście centralnymi rynkami swego terytorium państwowego, a korzystając z przewagi politycznej w stosunku do wsi, w wysokim stopniu utrudniały jej kontakt z innymi miastami. Nasuwa się hipoteza, że sytuacja ta w znacznym stopniu utrudniała tworzenie się szerszych rynków, obejmujących większe obszary kraju, że tym samym hamowała tworzenie się ogólnowłoskiego rynku. Może w tym właśnie fakcie należałoby szukać jednej z przyczyn uniemożliwiających zjednoczenie polityczne kraju.

Autor zbyt mało uwagi poświęcił innemu interesującemu problemowi, a mianowicie znaczeniu polityki zbożowej w walkach społecznych, toczących się na terenie miasta. Przytacza on znaną tezę Salveminiego który twierdził, że problem zaopatrzenia miasta w zboże był właściwie głównym powodem walk między ludnością rzemieślniczą i kupiecką, zainteresowaną w możliwie obfitym imporcie artykułów rolnych, a tak zwanymi magnatami — posiadaczami większych obszarów ziemi, dążącymi do swobody w zakresie handlu artykułami rolnymi. Davidsohn przeciwstawił się kategorycznie temu pogładowi. Peyer zajmuje stanowisko pośrednie, niesłusznie zresztą traktując problem zupełnie nawiasowo. Należy stwierdzić, że sprzeczność

interesów na tym tle między szlachtą a mieszczaństwem występuje bardzo jaskrawo w całej Europie, poczynwszy od XIV w. Przyciągnięcie materiału porównawczego z terenów pozawłoskich mogłoby może ułatwić rozwiązanie tego problemu odnośnie spraw Półwyspu Apenińskiego.

Reasumując — pożyteczna praca Peyera ma jednak charakter nazbyt przyczynkarski. Zbyt słabe powiązanie interesującej go problematyki z zagadnieniem walk społecznych jest wynikiem błędnej postawy metodologicznej.

M. Małowist

K. W. B a z i l e w i c z: Wnieszniaja politika ruskogo centralizowanego gosudarstwa — wtoraia połowina XV wieka. Izdatielstwo Moskovskogo Uniwiersi-tieta 1952, s. 541, 3 nlb., 1 portret, 4 mapy.

Książka ta niedawno zmarłego wybitnego historyka radzieckiego K. W. Bazilewicza stanowi pierwsze monograficzne opracowanie całokształtu rosyjskiej polityki zagranicznej w okresie uformowania się scentralizowanego państwa za Iwana III (1462 — 1505). Jest to praca pośmiertna, niecałkowicie wykończona przez Autora, niemniej przedstawiająca wielką wartość naukową dzięki nader gruntownemu oponowaniu rosyjskiego materiału źródłowego i starannej metodzie badawczej. Usiłując dokładnie odtworzyć przebieg wydarzeń politycznych, którym książka poświęca z natury rzeczy główną uwagę, Autor zgodnie z założeniami metodologicznymi materializmu historycznego nie rezygnuje z nawiązania do podłoża gospodarczo-społecznego i scharakteryzowania czynników społecznych wywierających decydujący wpływ na ówczesną politykę rosyjską. To pogłębione potraktowanie tła dziejowego ułatwia też Autorowi należyte powiązanie faktów obficie przezeń zebranych. Praca zawiera następujące wywody.

We wstępie Autor omawia rozwój sił wytwórczych i stosunków produkcji w okresie uformowania się scentralizowanego państwa. Charakteryzuje ten okres nasilenie gospodarki towarowo-pieniężnej, zwiększenie produkcji zbożowej i pewien wzrost folwarku. Stwierdzając decydującą rolę rozwoju gospodarczego w procesie zjednoczenia (s. 18), Autor podnosi zarazem zgodnie ze spostrzeżeniem J. Stalina, że do przyspieszenia tegoż procesu przyczyniło się zagrożenie zewnątrzno-polityczne. Te słuszne wnioski umocniłoby zapewne jeszcze bardziej rozpatrzenie stosunków gospodarczych nie tylko współczesnych, ale i poprzedzających omawiany okres, kiedy to musiały się wytworzyć właściwe przesłanki doniosłych przemian politycznych, których świadkami jesteśmy w drugiej połowie w. XV. Zwięzły zarys historiografii zagadnienia, zawierający wnikliwą charakterystykę badaczy, którzy się nim zajmowali, urywa się na omówieniu pracy Karpowa. Autor nie skończył tego przeglądu.

W rozdziale pierwszym (s. 36 — 101) Autor zastanawia się nad genezą rosyjskiego programu polityki zewnętrznej, skryształowanego koło r. 1480, kiedy Iwan III po zjednoczeniu ogromnej części ziem rosyjskich (wielkoruskich) przeszedł do aktywnych działań w stosunkach zewnętrznych, stawiając sobie za cel połączenie pod swym berłem całej Rusi. Ten program zewnątrzno-polityczny stanowił konieczną konsekwencję likwidacji rozdrobnienia feudalnego Rosji, zarazem nosi znamię polityki klasowej (s. 60). Feudalowie odnosili ze zjednoczenia Rosji i rozszerzenia